

DR. JAKOB ŠILC: ENRICA VON HANDEL-MAZZETTI IN NJEN ROMAN.

Kako malo se govori v moderni dobi o zgodovinskem romanu. Vse drugačen je odgovor na vprašanje, kdo ga bere. Moderna si je na svoji zračni poti osvajala nove svetove, a zgodovinski roman si je osvojil publikum ter ga trdno držal v starih idealih preteklosti. Čim bolj se je družba demokratizirala, tem močnejši fak-

tor je postajal publikum, da ga je tudi pisatelj čimdalje bolj uvaževal. Mesto da bi publikum šel za pisateljem, je krenil pisatelj za njim; ako ni hotel ostati tuj in nepoznan, se je moral prikloniti in govoriti kot je bila vajena masa, ki mu je dajala kruha. Ne v službo resnici in lepoti, ampak v službo instinktov in dnevnih interesov tisočglavega publika je stopila njegova umetnost. Zgodovinski roman je do zadnjega časa životaril v tem vzduhu.

On je produkt romantike, ki je ob začetku 19. stoletja uveljavila zgodovinsko komponento kot važen faktor narodne kulture. Tedaj je nastalo ono sveto spoštovanje starine in preteklosti, ki ga še danes imenujemo romantično. Pisatelj je vzel klobuk z glave, preden se je lotil kakega predmeta iz zgodovine. A v bojnem času, ki je sledil mirnemu literarnemu delu, v dobi evropskih revolucij so dnevna vprašanja prevpila vso zamaknjenost v preteklost; literatura je postala bojno sredstvo za pravice narodov in tudi v zgodovinskem romanu se ni nihče brljal za zgodovino, ona je postala le plašč za idejo svobode. Tako je prišla tendenca v roman ter ostala najvažnejši faktor do današnjega dne. Vsak je izrabljaj zgodovino v svoj namen, liberalci in konservativci, protestantje in katoliki, roman pa je bil omejen na konfesije, na pristaše kakega političnega ali svetovnega naziranja.

S tendenco je dobil pisatelj ugodno pozicijo pri somišljenikih; kaj za to, če si je nakopal nasprotnikov, da je le prišel do denarja in slave. Samoumevno, da so pri tem umetniške kvalitete

stopile v ozadje. Nič lažjega ni bilo kot napraviti tak zgodovinski roman. Najprej je bilo treba »ideje«, s katero bodo čitatelji simpatizirali, konfesionalne, ali narodne, ali politične. To je pisatelj položil v kak krajevno in časovno površno določen milie, da se je zgodovina razvijala na podlagi njegove tendence, ne tendenca iz zgodovine. Pristaši one stranke, s katero je pisatelj simpatiziral, so bili samo dobri, idealni ljudje, nasprotniki so pa imeli redkokdaj kako dobro lastnost. Osebe so bile v vseh romanih te vrste podobne, idealizirani ljudje, kot jih ustvari fantazija v svrhu tendence na papirju, ne kakor jih rodi zgodovina in življenje.

S tem seveda ni rečeno, da tendenčno slovstvo mora biti brez vrednosti, s tem je poudarjen le kvarni vpliv, ki ga ima agitatorstvo v formalnem in ideelnem oziru na poezijo. Namesto da bi pisatelj iskal v življenju in v osebah višjih etičnih vrednot, zanaša vanje strankarsko prozorno tendenco, namesto samostojno se manifestirajočega življenja podaja le potvaro, mesto iskanja resnice sumnitve in predsodke. Jasno je, da tako pisatelj daje le potuho nižjim instinktom mase, da jim omejuje obzorje, namesto da bi odpiral vedno večji svet luči in resnice. Pa tudi umetniške momente, kakor risanje značajev in uprizorjanje iz individuev izvirajočega dejanja, pri zgodovinskem romanu še v mejah časa mogoče mišljenje in čutenje oseb, je bohotno razrastla tendenca stlačila v ozadje. Tu je bilo treba zgodovinskemu romanu leka.

Moderna je imela sama s seboj preveč oprava, da bi mogla misliti na preteklost in zgodovino. Naturalizem je poostril čute za opazovanje zunanjega sveta, ki je, mikroskopično ugledan, postal neizčrpljiv in nepregleden vir umetnosti, simbolizem pa je dosledno preziral ves zunanji svet, sodobnost in preteklost. Šele v začetku 20. stoletja, ko je šlo preko nemške literature veliko iztreznenje, ko so ponehali manifesti in je nastopilo smotrno literarno delo, opazamo prerojenje zgodovinskega romana. Ta najnovejša doba ne kaže več toliko zaupanja v programe kakor prejšnja, zato pa tem več zmisa in energije za pozitivno delo na podlagi resničnih formalnih in vsebinskih vrednot mo-